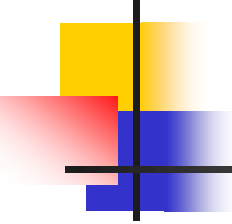


***Пострадалите от престъпления в  
България – между правото на ЕС и  
ежедневните предизвикателства  
пред ангажираните институции и  
организации***

---

*Проф.д-р Добринка Чанкова*



# Защита на жертвите на престъпления в България

---

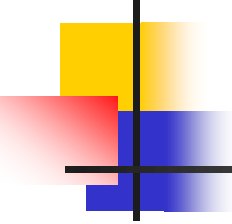
- Сравнително нов приоритет
- Доскоро „невидими и неглижирани субекти“ на наказателния процес и социалната реалност, изолирани от „своя собствен случай“
- Множество правителствени актове - стратегии, концепции и т.н. подчертаваха необходимостта от специални мерки в тази област



# Защита на жертвите на престъпления в България

---

- Повечето от тях бяха свързани с процеса на преговори за членство в Европейския съюз
- Обективно, членството ни в ЕС, а и в други междуправителствени организации, съществено вдигна стандартите за подпомагане, подкрепа и защита на жертвите на престъпления



# Защита на жертвите на престъпления в България

---

- Необходимо бе националното ни законодателство, свързано с тази тема, да бъде приведено в съответствие с европейските изисквания
- Еволюция на доктрината
- Ролята на неправителствените организации и движенията в подкрепа на жертвите



# Основни актове

---

- НПК-основен акт, все още недосъобразен с изискванията на Директивата за жертвите и другите актове на правото на ЕС
- Редица специални закони от по-ново време
- Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадалите от престъпления и правилника за приложението му



# Основни актове

---

- Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство
- Закон за защита от домашно насилие
- Закон за борба с трафика на хора
- Закон за Европейската заповед за защита и др.



# Действия

---

- Ръководен от основните положения на новата политика в полза на жертвите на престъпления, българският законодател прие нов Наказателно-процесуален кодекс /НПК/ през 2005г., в сила от 2006 г., в който за пръв път уреди правния статус на пострадалия в отделна Глава осма.
- Най-напред са уредени правата му на досъдебното производство, а след това и възможностите му в съдебната фаза.



# Пострадалият съгласно НПК

---

- Съгласно чл.74 НПК пострадал е лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението.
- При смърт на лицето това право преминава върху неговите наследници.
- Когато юридическо лице е претърпяло вреди от престъплението, законодателят използва израза „ощетено юридическо лице“.





# Пострадалият съгласно НПК

---

- Следва да се подчертае, че макар съгласно европейското право дефиницията на пострадал да включва само физическо лице, в българския НПК този стандарт е надвишен, защото и юридическото лице, претърпяло вреди от престъпление, има процесуални права на досъдебната фаза като ощетено юридическо лице, а в съдебната фаза като граждански ищец.



# Права на пострадалия

---

- Уредени в чл. 75 НПК
- Непълно и неизчерпателно
- Нужно е допълване, с оглед въвеждане изискванията на Европейското право
- Разработени проекти на ЗИД на НПК, но засега неприети

# Мерки за защита на пострадалия по НПК



---

- Чл. 67- Забрана на обвиняемия:
- 1. да доближава непосредствено пострадалия;
- 2. да осъществява контакт с пострадалия под каквато и да е форма, включително по телефон, чрез електронна или обикновена поща и факс;
- 3. да посещава определени населени места, райони или обекти, в които пострадалият пребивава или посещава.



# Мерки за защита на пострадалия по НПК

---

- За гарантиране на правата на пострадалия е предвидено задължение за съда да го уведоми за възможността да бъде издадена Европейска заповед за защита.
- Специален закон за Европейската заповед за защита, с който се транспонира Директивата за ЕЗЗ.



# Мерки за защита на пострадалия по НПК

---

- Нов чл. 68а със санкционен характер
- В случай, че обвиняемият наруши мярката по чл. 67, му се взема мярка за неотклонение или определената мярка за неотклонение се изменя в по-тежка по реда, предвиден в НПК
- Мерки за обезпечаване на разноси по делото-чл. 73а

# Пострадалият в съдебна фаза



---

- Истински се разгръщат правата на пострадалия в съдебна фаза, когато той може да участва като частен обвинител, частен тъжител и граждански ищец.
- Това е традиционно достижение на българското наказателнопроцесуално право, което отдавна му предоставя сравнително висок статус и третира пострадалия не само като свидетел, а като активен участник и страна в наказателния процес.



# Специални разпоредби

---

- За осигуряване защитата сигурността на пострадалия и неговите близки са предвидени и специални разпоредби в НПК - чл. 123 - Защита на свидетеля, в което качество по неизбежност се явява пострадалия.
- Тази защита включва *лична физическа охрана* от органите на МВР и *запазване в тайна на неговата самоличност*.
- В Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство са предвидени и други мерки за защита на пострадалия и близките му.



# Дефицити на уредбата

---

- Макар и сравнително добре разработена, законовата уредба на пострадалия в наказателния процес има и някои дефицити.
- Така например, той на практика често е изключен от производството по решаване на делото със споразумение /чл. 381-384/.





# Дефицити на уредбата

---

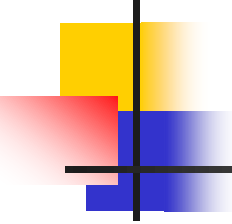
- Когато споразумението е постигнато на досъдебното производство, той се уведомява едва след като съдът одобри споразумението, с указание, че може да предяви граждански иск за неимуществените вреди пред гражданския съд.
- Само когато споразумението е постигнато след образуване на съдебното производство, то се одобрява след съгласието на всички страни.



# Дефицити на уредбата

---

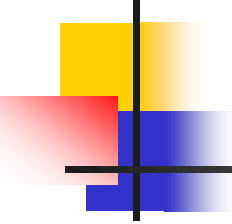
- Освен това, няма достатъчно процедурни механизми, които да гарантират пълното осъществяване на закрепените права.
- Не на последно място, поради ниския процент на разкриваемост на престъпленията и осъждане на извършителите, много от пострадалите не могат да се възползват от правата, предвидени в НПК.



# Проекти за изменение и допълнение на НПК

---

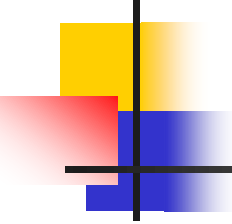
- Възприемане на разширената концепция за пострададал и в наказателното производство
- Допълване на правата на пострадалия и привеждането им в съответствие с европейските стандарти
- Въвеждане на индивидуална оценка на пострадалия



# Проекти за изменение и допълнение на НПК

---

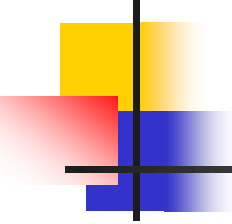
- Определяне на специални мерки за защита, в т. ч.
- Подобряване регламента на разпита и особено на малолетен и непълнолетен свидетел, пострададал от престъпление
- Регламент за оцетеното юридическо лице
- Мерки за ускоряване на наказателното производство



# Проекти за изменение и допълнение на НПК

---

- Предвиждат възможност за насочване на пострадалия и дееца към медиация и уреждат процедурата и резултата от това /освобождаване от наказателна отговорност с прилагане на възстановителни мерки/
- Съответни изменения в НК и ЗИНЗС



# Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадалите от престъпления /ЗПФКПП/

---

- Със закона за пръв път у нас се установи правният институт на компенсацията, който не е идентичен на отдавна приетия в българското законодателство институт на обезщетяване на пострадалите на деликтно основание.



# ЗПКПП

---

- Един от малкото закони, въвели изискванията на Директивата за жертвите и Директивата за компенсацията, макар и „по български“
- Цел на последните законови промени от 2016г.:



# ЗПФКПП

---

- *разширяване и прецизиране* на съществуващата нормативна уредба по отношение на правата на пострадалите от престъпления, включително чрез въвеждане на разпоредби на Директива 2012/29/ЕС
- на практика, в някои отношения има и ограничения





# ЗПКПП

---

- Съгласно ал. 1 на чл. 3 се осигурява възможност всички пострадали от престъпления от общ характер /само/ да имат безплатен достъп до организации, оказващи безплатна психологическа консултация и практическа помощ



# ЗПКПП

---

- С изменението на ал. 2 на чл. 3 се разширява кръгът на лицата, които имат право на подпомагане и финансова компенсация от държавата - всички наследници на починалия пострададал, вместо изрично посочени



# ЗПКПП

---

- С изменената ал. 3 на чл. 3 малко се разширява кръгът на тежките умишлени престъпления срещу личността, за пострадалите от които законът предвижда финансова компенсация от държавата
- В обхвата на закона са добавени опита за убийство, както и блудство и изнасилване при всички случаи



# ЗПКПП

---

- Новата редакция на чл. 6 цели да бъде подобро информирането на пострадалите за правата им по този специален закон.
- Информацията, която се предоставя, касае възможностите за защита на правата и законните им интереси, включително в наказателния процес, както и начините да се възползват от формите на подпомагане и финансова компенсация от държавата.



# ЗПКПП

---

- Включването на наблюдаващия прокурор в процеса на информиране на пострадалите е уместно, взимайки предвид ролята на прокуратурата в системата на наказателното правосъдие.



# ЗПКПП

---

- Нов чл. 6а - установява задължение за дипломатическите и консулски представителства на Република България, акредитирани в държавите-членки на Европейския съюз, *да информират българските граждани, пострадали от престъпления на територията на съответната държава-членка*, за компетентните органи в съответната държава, към които могат да се обърнат относно реда за получаване на подпомагане и финансова компенсация, както и възможностите за получаване на подпомагане, когато се намират на територията на Република България.



# ЗПКПП

---

- Нов чл. 6б - мерки за оказване на съдействие на пострадалите да разбират и да бъдат разбирани при първия контакт и по време на всички по-нататъшни необходими контакти с компетентен орган в контекста на наказателното производство, включително когато този орган предоставя информация.



# ЗПКПП

---

- С измененията на чл. 8, 9 и 11 се прецизират и усъвършенстват формите на подпомагане на пострадалите от престъпления.
- Предоставен е безплатен достъп в условията на поверителност до служби/организации за подкрепа на пострадали, действащи в интерес на пострадалите, преди и по време на наказателното производство, както и в рамките на подходящ срок след приключване на наказателното производство.





# ЗПКПП

---

- Включена е и възможността за предоставяне на финансова компенсация при споразумение в досъдебната фаза - чл. 12
- Определен ръст в уредбата



# ЗПКПП

---

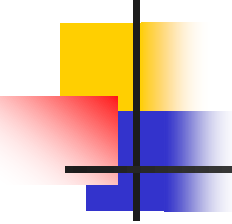
- Съществено, но може би все още недостатъчно, е изменен чл. 13.
- Премахната бе долната и вдигнага горната граница на размера на компенсацията на 10 000 лв.
- Ненавършилите пълнолетие лица получават финансова компенсация за издръжка до 10 000 за всяко едно лице.



# ЗПКПП

---

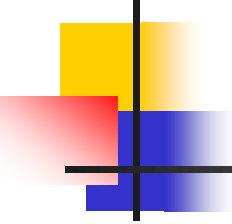
- С измененията в чл. 18 се удължи срока за подаване на молбата за финансова компенсация - 1 година.
- Измененията в чл. 20, 22, 23, 24 и 25 са насочени към подобряване дейността на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления.



# Правилник за прилагане на ЗПФКПП

---

- Урежда детайлно:
- 1. организацията на дейността на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления
- 2. правомощията и организацията на дейността на Експертната комисия към Националния съвет



# Правилник за прилагане на ЗПКПП

---

- 3. редът за установяване на имуществените вреди и изплащането на финансовите компенсации
- 4. условията и редът за финансирането на безплатната психологическа консултация и помощ по чл. 9, както и помощта по чл. 11, ал. 3 /осигуряване на подслон за лица в риск/
- 5. отчетността и контролът върху дейността на организациите за подкрепа на пострадали



# ИЗВОДИ

---

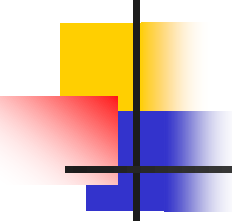
- Практиката по приложението на закона обаче остава все още твърде ограничена.
- Следователно, има много да се работи в това отношение.
- Българското общество е силно виктимизирано и ако държавата не може да осигури сигурност на своите граждани, то тя поне следва да се погрижи за тях, когато станат жертва на престъпление.



# ИЗВОДИ

---

- Макар и финансовите възможности на държавата ни наистина да са лимитирани, то предвижданите размери на компенсация остават ниски в сравнение с други страни.
- Разумно и оправдано е компенсирането на жертвите да е авансово - когато то е най-необходимо, в кратък срок след престъплението, когато те се чувстват най-уязвими и безпомощни.



# Закон за Европейската заповед за защита

---

- Основна цел - да въведе в българското законодателство изискванията на Директивата относно европейската заповед за защита.
- Водещ е принципът за свободна циркулация на мерки за защита по наказателни дела в рамките на Европейския съюз.





# Общи положения на ЗЕЗЗ

---

- **Европейска заповед за защита** - акт, издаден от компетентен орган на държава членка, въз основа на който компетентен орган на друга държава членка взема съответна мярка или мерки за защита по националното си законодателство с цел продължаване на защитата на определено лице на своята територия



# Общи положения на ЗЕЗЗ

---

- Европейска заповед за защита се издава въз основа на взета мярка за защита.
- Мярката за защита включва, от своя страна, една или повече от следните изрично посочени забрани или ограничения, налагани на лице, създаващо опасност /чл.3, ал.2/:



# Забрани или ограничения

---

- 1. забрана за посещаване на определени населени места, райони или определени обекти, в които защитеното лице пребивава или посещава;
- 2. забрана или ограничаване на контактите под каквато и да е форма със защитеното лице, включително по телефон, електронна или обикновена поща, факс или по друг начин;
- 3. забрана или ограничаване на доближаването до защитеното лице на по-малко от определено разстояние.



# NB !!!

---

- Мярка за защита се взема по наказателно дело в държава членка за защита на лице, пострадало от престъпление, насочено срещу неговия живот, телесна, психическа или полова неприкосновеност, личната му свобода или достойнство



# Производства по ЗЕЗЗ

---

- 1. По признаване и изпълнение на Европейска заповед за защита, която е издадена в друга държава членка на Европейския съюз, в България
- 2. По издаване и изпращане на Европейска заповед за защита от български съд



# Производство 1

---

- Компетентен орган - окръжният съд по местоживеене на защитеното лице.
- Когато защитеното лице няма местоживеене на територията на страната, компетентен да признае Европейската заповед за защита е Софийският градски съд.



# Производство 1


---

- При получаване на Европейска заповед за защита по поща, електронна поща, факс или по друг начин, позволяващ писмен запис и удостоверяване на автентичността, съдът образува производство по признаване и се произнася в *тридневен* срок.
- Делото се разглежда еднолично в закрито заседание.



# Производство 1

---

- Съдът се произнася с окончателно определение, с което:
  - 1. признава Европейската заповед за защита и определя мярка за защита, предвидена в българския закон, която в най-голяма степен съответства на мярката за защита, взета в издаващата държава; мярката за защита, определена от съда, не може да бъде по-тежка от мярката, взета в издаващата държава;
- 





# Производство 1

---

- 2. отказва да признае и да изпълни Европейската заповед за защита при наличие на някое от следните основания:



# Основания

---

- а/ заповедта е непълна или непълнотата не е отстранена от компетентния орган на издаващата държава в определения за това срок;
- б/ мярката по заповедта е различна от ограниченията и забраните по чл. 3, ал.2;
- в/ мярката по заповедта е постановена във връзка с деяние, което не съставлява престъпление според българското законодателство;



# Основания

---

- г/ мярката по заповедта е постановена във връзка с престъпление, което е амнистирано по българското законодателство и делото за него е подсъдно на български съд;
- д/ лицето, създаващо опасност, се ползва с имунитет, което прави невъзможно вземането на мярка за защита;
- е/ наказателното преследване за престъплението е погасено по давност и делото за него е подсъдно на български съд;



# Основания

---

- ж/ признаването на заповедта би било в противоречие с *принципа ne bis in idem*;
- з/ мярката по заповедта е постановена спрямо лице, което поради възрастта си съгласно българското законодателство не може да бъде наказателноотговорно за деянията, във връзка с които е постановена мярката;
- и/ мярката по заповедта е във връзка с престъпление, което съгласно българското законодателство се смята за извършено изцяло или предимно на територията на Република България.



## Follow up

---

- Съдът уведомява лицето, създаващо опасност, компетентния орган на издаващата държава и защитеното лице за определението, с което признава ЕЗЗ, както и за възможните последици от нарушението на взетата мярка за защита съгласно българския закон.



# Follow up

---

- Съдът незабавно уведомява компетентните органи на издаващата държава и защитеното лице за отказа да признае ЕЗЗ и основанието за неговото постановяване.
- Защитеното лице се информира и за възможността да поиска мярка за защита по българския Закон за ЕЗЗ, както и за всички приложими средства за правна защита, предвидени в закон.



# Follow up

---

- След признаване на Европейската заповед за защита съдът изпраща на органите на Министерството на вътрешните работи по местопребиваването на защитеното лице в страната препис от определението за незабавно изпълнение.



# Прекратяване на мярката

---


- Съдът прекратява изпълнението на мярката за защита незабавно, след като бъде уведомен от компетентния орган на издаващата държава за отмяната или оттеглянето на Европейската заповед за защита.



# Други основания за прекратяване



---

- 1. постъпи информация, че защитеното лице не пребивава или е напуснало територията на Република България;
  - 2. срокът на действие на мярката за защита е изтекъл;
  - 3. издаващата държава е изпратила на българската държава съдебно или друго решение за пробация, след като Европейската заповед за защита е била призната от съда.
- 



# Производство 2

---

- Компетентен съд – съдът, на който е подсъдно наказателното дело, във връзка с което е постановена мярка за защита по чл. 67 от Наказателно-процесуалния кодекс.
- Когато е наложена пробационна мярка по чл. 426, ал. 3, т. 1 от Наказателния кодекс /забрана за посещаване на точно определени в присъдата места, райони и заведения/, компетентен е окръжният съд по местоизпълнението ѝ.

# Предпоставки за издаване на ЕЗЗ



---

- Европейска заповед за защита може да бъде издадена по искане на защитеното лице или негов настойник или попечител, когато защитеното лице възнамерява да пребивава или вече пребивава на територията на друга държава членка.



# Предпоставки за издаване на ЕЗЗ

---

- Искането за издаване на Европейска заповед за защита може да бъде направено в страната или в другата държава членка.
- Искането се подава писмено или устно в съдебно заседание и трябва да съдържа определени реквизити за лицето, опасността и др.



# Процедура

---

- Съдът разглежда искането за издаване на Европейска заповед за защита
- еднолично
- в открито заседание
- *в тридневен срок* от подаването му
- със задължителното участие на прокурор и на защитеното лице.



# Процедура

---

- Лицето, което създава опасност, се призовава, когато при вземането на мярката за защита не му е било предоставено правото да бъде изслушано.
- Неявяването на редовно призованите лица не е пречка за разглеждане на делото.
- Съдът се произнася по искането с определение, което се обявява в съдебно заседание.



# Процедура

---

- Когато съдът откаже да издаде Европейска заповед за защита, той уведомява защитеното лице относно всички приложими средства за правна защита, предвидени в закон.
- Определението, с което съдът отказва издаването на Европейска заповед за защита, може да се обжалва от защитеното лице в *тридневен срок* от неговото обявяване.



# Процедура

---

- При отпадане или отмяна на взета мярка за защита или при вземане на нова мярка Европейската заповед за защита може да бъде отменена, съответно да се издаде нова.
- Европейската заповед за защита се отменя и при наложено наказание лишаване от свобода на лицето, създаващо опасност.





# Процедура

---

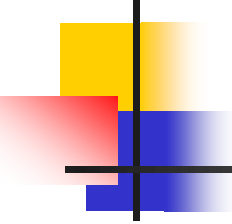
- Съдът, издал Европейската заповед за защита, я изпраща незабавно на компетентния орган на съответната държава членка по поща, електронна поща, факс или по друг начин, позволяващ писмен запис и удостоверяване на автентичността.



# NB !!!

---

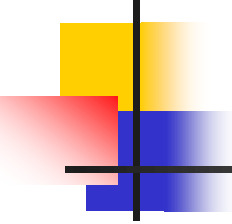
- Предвидени са кратки срокове за извършване на съответните действия, с оглед придържане към предписаната от Директива 2011/99/ЕС подходяща бързина.
- Защитеното лице не се ангажира с каквито и да било разноси.



# Закон за защита от домашното насилие

---

- Нова глава трета "Мерки за осигуряване на защита въз основа на регламент (ЕС) № 606/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013 г. относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела."
- Държавен вестник, брой 50 от 3.VII.2015г.



# Закон за защита от домашното насилие

---

- Защитата на пострадалите и от актове на домашно насилие, които се ползват от мярка за осигуряване на защита, постановена в държава членка на Европейския съюз бе разширена и засилена посредством издаването на заповед за защита на територията на страната от Софийския градски съд.



# Обобщение

---

- Последните решения на българския законодател заслужават одобрение, тъй като те действително показват засилена грижа към жертвите на неправомерни актове и са в синхрон с европейските и световни тенденции.



# Обобщение

---

- Същевременно, в редица насоки те закъсняват твърде много
- Законът за медиацията /2004/ предвиди, че медиация между жертвата и извършителя на престъплението се провежда в случаите, предвидени в НПК



# Обобщение

---

- Въпреки изричната законова делегация, НПК от 2005 г. не уреди тези хипотези /и до днес е така/
- Независимо от това, съществуват възможности за приложението на тази възстановителна практика и някои далновидни практики от наказателно-правосъдната система я използват успешно.



# NB!

---

- Този въпрос обаче вече не търпи отлагане, защото има една особено уязвима категория пострадали, които имат право на завишени защита и подкрепа - малолетните и непълнолетните жертви.
- Към тях е нужен специален подход както по време на наказателните производства с участието на непълнолетни или други лица, така и специални производства.





# Възможен отговор

---

- Своеобразен отговор на това е Законопроектът за отклоняване на непълнолетни лица от наказателното производство и прилагане на възпитателни мерки
- Въвежда възстановителни практики, които са в интерес на пострадалия

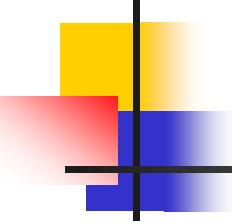


# Възможен отговор

---

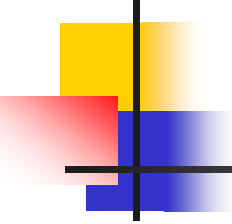
- Благодарение на революционното си естество – то е насочено основно към пострадалия, макар и да предвижда средства, които могат адекватно да предотвратят стигматизирането и на извършителя – *възстановителното правосъдие* може да бъде инструментът, с който най-накрая да се даде възможност за действително, задълбочено и по-обхватно разглеждане и отговор на нуждите на пострадалите.

# Към възстановително правосъдие



---

- Основните двигатели на този процес в България са академичните среди и неправителствените организации.
- Изучаването на принципите, идеалите и практиките на възстановителното правосъдие бе въведено в някои български университети.



# Към възстановително правосъдие

---

- Започна и обучение на медиатори /към момента над 1600 регистрирани в ЕРМ/.
- Съгласно социологически изследвания възстановителните подходи получават подкрепа сред практиците на наказателното правосъдие и обществото като цяло



# Заклучение

---

- Има признаци, че България се движи в правилната посока за по-пълна защита правата на жертвите на престъпления.
- Все по-ясен ангажимент на заинтересуваните институции.
- Но много остава да бъде направено и за в бъдеще.



# Благодаря за вниманието!

---

- [chankova@law.swu.bg](mailto:chankova@law.swu.bg)